

Chtěli, abychom lezli po čtyřech a štěkali

Umění hrát si má pro život velký význam, říká psycholožka Soňa Hermochová. Hry jsou neocenitelným pomocníkem pro pochopení sebe sama, svého místa ve skupině i pro docenění pravidel.

foto Marta Jedličková

Soňa Hermochová (1932)

Psycholožka, pochází z českoněmecké rodiny žijící v Praze. Vystudovala psychologii a filosofii na FF UK, kde se po absolvování studia věnovala sociální psychologii. Později z politických důvodů nesměla učit a pracovala pod různými hlavičkami jako psychoterapeutka. V roce 1966 odjela na dvanáctiměsíční studijní pobyt do USA, následně do Nizozemska, kde se věnovala převážně sociálně-psychologickým teoriím hry a příslušným výcvikům. Později se stala protagonistkou sociálně-psychologických výcviků a interakčních her u nás. Po roce 1989 vedla čtyři roky katedru psychologie na FF UK a šest let byla proděkanou pro zahraniční styky.

Paní docentko, jak dlouho se již věnujete významu hry pro člověka?

Hře a jejímu významu se věnuji od roku 1966, kdy jsem se zcela náhodou dostala do Spojených států. Tam jsem měla možnost účastnit se encounterových skupin, absolvovat tzv. senzitivity training a zažít řadu programů věnovaných hrám na fakultách. Vesměs šlo o programy zaměřené na rozvoj jedince, na odhalení kapacit, které neměl kde rozvinout. Postupem času se vytvořily dva hlavní směry – výcviky zaměřené na zlepšování funkce institucí a větších organizací a výcviky zaměřené na jednotlivce, jeho růst a vhléd do procesů probíhajících ve skupině. Tento druhý směr mě zajímal především.

Tehdy jsem z toho byla v dobrém slova smyslu šokována. Vyhnali nás například do tělocvičny, chtěli, abychom lezli po čtyřech a štěkali. Jindy nám dali za úkol stésnat se v co největším počtu na zíněnkou. Později, když jsem se dozvěděla širší souvislosti encounteringových programů, T skupin a dalších směrů, jsem se touto problematikou vysloveně nadchla.

Jak si vysvětluje narůstající zájem o hry v posledních desetiletích?

Rostoucí zájem o hry je, myslím, reakcí na odcizení, které můžeme v posledních desetiletích sledovat. Sáhnu pro příklad do vlastní rodiny. Moji rodiče pocházeli jeden z devíti a druhý ze dvanácti dětí, já jsem vyrůstala jako jedináček. Jedna z mých dcer chodí do zaměstnání a sama vychovává dvě děti. To jsou přece obrovské rozdíly!

V rodině s více dětmi se sociální dovednosti mohou sourozenci naučit samovolně, poznají, co je autorita, že se musejí dělit, spolupracovat, umět druhé zaujmout a nadchnout pro svoje nápady. Jako jedináček jsem na vlastní kůži poznala, že mi ve společnosti nikdo nerozumí a já nevím, jak to dát ostatním najevo. Jako holka jsem byla velmi plachá a ostatní děti si myslely, že jsem nafoukaná. Až v rámci encounterů jsem pochopila, kde dělám chybu.

Jinak řečeno, ubývá přirozených interakcí mezi členy rodiny, kde člověk tradičně získává základy většiny sociálních dovedností?

Rodiny jsou menší, podle statistik mají naše rodiny v průměru 1,4 dítěte, a jednotliví členové jsou silně pracovně angažováni. Zanedbatelný není ani fakt, že dnes je moderní měnit zaměstnání, s tím ovšem souvisí náročná adaptační fáze.

Hry v obecném povědomí patří k mateřské škole. Jaký má hravost význam v dalších životních obdobích?

Pro život má umění hrát si velký význam. Když se podíváte na životopisy významných osobností, zjistíte, že si vždycky uchovaly schopnost hrát si. ➔

Smysl hry se znehodnotí, když se hra bere příliš vážně, nebo, a to je častější, když se použije k manipulaci. Hry a hraní mohou sloužit mnoha cílům, ovšem přestanou být samy sebou, pokud neumožňují určitou volnost, svobodu a improvizaci.

"Dokážu to?"

→Souvisí to s uměním nebrat se k smrti vážně. Mimochodem, já jsem jednu dobu nesměla učit, fušovala jsem tehdy do všeho možného, i do manželského poradenství. Tehdy se mi teoreticky i prakticky osvědčilo, že jedinou schůdnou cestou, jak se nedožít rozvodu, je umět si s partnerem hrát. Ne ve smyslu nějaké konkrétní společenské hry, ale jakéhosi nepopsatelného laskavého pošťuchování.

Podle některých výzkumů vidí muži v ženské hravosti doklad sympatického mládí a ženy zase hravost u mužů vnímají jako znamení bezpečí.

Určitě, ty výzkumy přesně neznám, ale směřuji k tomu, o čem mluvím.

Na druhé straně hravost má punc něčeho nevážného až nesolidního, rozhodně nemá pověst významného činitele rozvoje sociálních dovedností.

Ale hra se nesmí brát vážně! To by nebyla hra. Jediné, co je vážné, jsou určitá herní pravidla. To je důležitý okamžik: dítě a možná i dospělý se učí, že některá pravidla musí dodržovat vždycky a v něčem se může zachovat podle svého.

Mluvíte o dětech i dospělých. Kdy má podle vás schopnost hrát si největší dopad na rozvoj osobnosti?

V dospívání, to je doba přerodu od situace, kdy jsem závislý na rodině, do stavu, kdy jsou druzí závislí na mně. V dospívání se mladý člověk vymaňuje z rodinných vazeb, učí se formulovat svoje pocity, svoje životní postoje a zároveň ve škole, kde tráví většinu času, nemá pro osobní růst potřebné předpoklady.

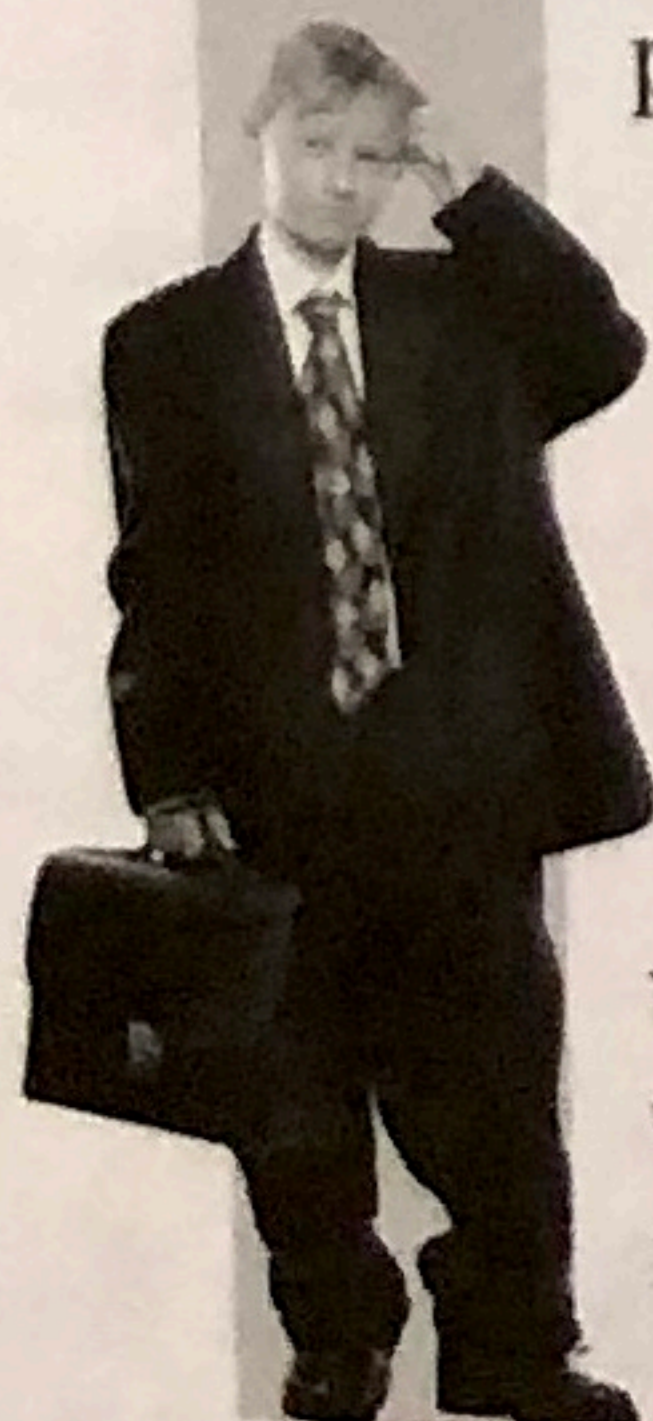
V tomhle směru mě hodně ovlivnila kniha Big School, Small Schools. Autor knihy zavedl pojmy ekologická jednotka, tedy mimoškolní klub, sborovna, hřiště atd., k nimž přísluší nějaký imperativ, resp. souhrn pravidel, co se smí a co se nesmí. Čím víc jednotek pak člověk může navštívit, tím bohatší trénink v různých způsobech chování si odnese s sebou do života. Městské prostředí poskytuje dětem v porovnání s prostředím venkova takovou pestrost oněch ekologických jednotek, že je nedokáží využít a zpracovat, proto je množství imperativů, s nimiž se městské děti seznámí, menší.

Ústřední myšlenku knihy, totiž že děti z menších tříd a škol jsou hravější, tvořivější a činorodější, jsem dokonce experimentálně ověřila na našich studentech.

Pochopitelně že se tak při hře dospívající dozví hodně o sobě: co mu jde a co ne, kde se cítí lépe, kde jej z nějakých důvodů přezírají, komu může důvěřovat. Hra může být v tomto ohledu výbornou zkouškou nanečisto před vážnějšími rozhodnutími.

V tomto věku tráví děti hodně času ve škole. Patří podle vás osobnostní a sociální výchova do škol?

Ještě než odpovím, bych ráda podotkla, že pojem osobnostní a sociální výchova – ať mi to kolegové prominou – se mi moc nelíbí. Sugeruje, že výchova je technický proces podle algoritmu. Jako bychom přesně věděli, co je pro druhé správné a k čemu je máme vychovávat. Považuji za šťastnější chápat výchovu jako rozvoj daností dítěte. Je třeba brát vážně, že každý z nás

je jiný, prožil jiné dětství, je jinak odolný – v tom jsem relativní determinista.

Víte, já mám někdy pocit, že pro život je lepší být ze špatné rodiny. Dobrá rodina připravuje děti pro život v prostředí, které neexistuje, a pro dítě to může být příliš velký šok.

Může ale škola v tomto směru pomoci? Vždyť školy musejí fungovat jako dobře namazaný stroj. Nejsou vhodnější kroužky, oddíly mládeže nebo třeba dobrovolná práce, jak to chtějí prosadit ve Velké Británii?

Máme řadu mládežnických organizací, ale zároveň zůstává řada „bezprizorních“ dětí. V tomto ohledu je škola ideální, tam chodí opravdu všechny děti. Tuším, co mi namítnete: Klasická škola jde proti hravosti. Nesnese, aby se dítě smálo, když nemá, aby žertovalo a pošťuchovalo spolužáky. To je pravda, ale je možné vnést do ní prvky, které hravost podporují. V Rakousku proběhly výzkumy, které ukázaly, že když si s dětmi o přestávkách a ve vymezených hodinách mezi výukou hráli, snížila se jejich agresivita.

S tím souvisí můj další důvod angažmá v této oblasti – dodnes se ve školních budovách necítím dobře. Dodnes mě tam ovane pocit strachu. A nejde jen o mě – zaznamenala jsem, jaký strach mají zase učitelé ze školních inspektorů. To není dobře. Strach není dobrý motiv. Ve škole se podle mého věnuje obrovská pozornost tomu, co mají děti vědět, znát a umět, nikdo se nevěnuje – jestli to tak mohu říci – jejich duši.

Ale abych se vrátila k otázce. Máte pravdu, dnes je to pro školu téměř nemyslitelné. Mnohem víc můžeme počítat se školními kluby, kroužky a podobně. Nicméně

foto Marta Jedličková

Soňa Hermochová pravidelně pracuje s dětmi v Klubu při Základní škole v Josefské ulici v Praze 1.

škola, respektive kurikulum se bude muset změnit. Co jen se událo změn v dějepisu a zeměpisu od doby mého studia, to není možné jen tak připojit a učit v přidáných hodinách! Pochopitelně škola vždycky bude především hledět na vzdělávací složku, ale musí děti vychovat k tomu, aby si další potřebné prvky pro svůj rozvoj hledaly samy, aby se zapojily do dalších aktivit.

Proto jste přijala nabídku stát se garantem seminářů a výcviků věnovaných osobnostní a sociální výchově pro učitele?

Přesně tak. Pro mě je pohlazením, že jsou lidé, kteří chápou, že škola je jedno z nejdůležitějších prostředí, kde se vytváří charakter budoucí generace. Oblíbené heslo škola vyučuje, rodiče mají vychovávat, je výmluva. Copak rodiče vidí své ratolesti mezi jinými dětmi? Copak mají srovnání s druhými? Rodina je důležitá, ale nemůžeme ji přetěžovat bez ohledu na její dnešní možnosti a další funkce.

Co vlastně semináře v projektu Dokážu to? obsahují a jak se osvědčily?

Účastníci programu získávají na víkendovém semináři základní informace o osobnostní a sociální výchově a interaktivních technikách vedení skupiny dětí. Seminář je veden jako informační a prezentační dílna.

Během práce pro projekt Dokážu to? jsem se setkala se stovkami, možná tisícovkou učitelek a učitelů. Měla jsem pocit, že se něco podstatného změnilo, že ti, kdo kantorům nadávají, nevědí, o čem mluví – a pak jsem strčila nohu do školy a došlo mi, že na kurzy přijde jen iniciativní hrstka, školy jako celek zatím na volání po celistvé výchově, které se mimochodem ozývá i z ministerstva, nijak nereagují.

Co nejvíc podle vás brání tomu, aby se Komenského úsloví škola hrou prosadilo při výchově ke klíčovým dovednostem?

Ve Francii jsem při jedné návštěvě viděla plakát, na kterém byla vyfocená třída s nápisem „Čtyřicet míst k sezení a patnáct k stání“. Šlo o akci ve prospěch zmenšení tříd. Všechno, co je přes dvaadvacet, od dábla jest. Vždyť kapacita dětí i učitele je omezená, ve větším kolektivu se prostě nemohou rozvinout osobní vztahy –

a přitom celý život jde o to nechovat se k druhým jako robot k robotu, ale jako člověk A k člověku B a vědět, když se budu takto chovat, mohu čekat to a to.

Tím nechci říct, že je ideální naučit se jednat vždycky metodou nejmenšího odporu. Já jsem trochu buřič a zamrzlej anarchista, zadělala jsem si nejednou vědomě na průšvih, ale měla jsem pocit, že se mi bude lépe usínat, když řeknu, co si myslím, přestože to nechtějí druzí slyšet.

V poslední době se s úvahami o významu klíčových dovedností, výchovy k občanství či o osobnostní a sociální výchově roztrhl pytel. Není čas hájit klasičkou školní roli – předávání poznatků?

Myslím, že se kyvadlo ještě zdaleka nevychýlilo na stranu výchovných cílů. Učitelé mi po kursech plácí na rameni, jak jsou osamělí, jak narážejí na nepochopení mnohdy i ze strany ředitelů.

Upřímně řečeno – mám pocit, že je skoro důležitější člověka vychovávat než ho něco konkrétního naučit. To, co se děti dnes učí, za dvacet let nebudou potřebovat a to, co budou potřebovat, najdou na internetu. Spíš bychom jim měli vštěpovat touhu poznávat, dozvídat se nové věci. Tuhle zvědavost bychom rozhodně neměli zabíjet tím, že žáci musí vědět, kolik má který obratlovec obratlů. Mrzí mě, že výchovy jsou na okraji zájmu a při hudebce jsou děti místo zpívání zkoušeny ze znalosti not!

Jak byste shrnula to, o co vám při seminářích a výcvicích sociálních dovedností jde především?

Ještě v Americe mi jeden Portorikánec, s nímž jsem pracovala, věnoval svatý obrázek, na němž bylo napsáno: „Bůh nechť mi dá sílu měnit to, co se měnit dá, odvahu snést věci, které se změnit nedají, a moudrost, abych poznal rozdíl.“ Později mi někdo řekl, že ta myšlenka pochází už od Konfucia. Nevím, možná je ještě starší. Každopádně mám dojem, že v tom je celá psychologie.

Hry a všechny herní programy směřují k tomu, aby se lidé orientovali v tomto směru. Co chci přijmout, to mám podpořit, co nechci – i když to jiní chtějí – mám právo usilovat minimalizovat. Konkrétní informace a znalosti, které souvisejí s realizací, si najdu bez problémů.

Josef Beránek

Dá se umění hrát si naučit? Určitě. Když jsem měla poprvé lézt po čtyřech, šokovalo mě to. Dnes mi to nevadí a šokuji manažery, když jim na kursu řeknu, aby se našli podle zvuků.